

Рашидов С. Ф. – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна). E-mail: seifulla.rashydov@me.com

Rashiov S. F. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Chair of Pedagogics of the Volodymyr Dahl East Ukrainian Natiponal University (Luhans'k, Ukraine). E-mail: seifulla.rashydov@me.com

Рецензент – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук професор Г.П. Шевченко

Reviewer – Member-correspondent of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Professor G. P. Shevchenko

УДК 371.134:78

МЕТОДИКА ДІАГНОСТИКИ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВИШУ

Н. М. Самохіна

У статті представлено методика діагностики рівня професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу. Діагностичний інструментарій конкретизовано сукупністю традиційних та інноваційних психолого-педагогічних методик. Охарактеризовані авторські методики, що полегшують визначення рівня пізнань майбутніх фахівців у галузі професійної самореалізації, оцінку їхніх особистісно-професійних якостей, дослідження мотивації респондентів до майбутньої професійної діяльності та її творчого здійснення (анкета-конкретизація „Професійно-творча самореалізація – це...”, ділова гра „Педагогічні ситуації”, діагностична карта „Оцінка готовності майбутнього вчителя музики до творчо орієнтованої навчально-професійної діяльності”, анкета „Визначення мотивів музично-професійної діяльності”).

Ключові слова: професійно-творча самореалізація, майбутні вчителя музики, рівні, критерії, показники, творчість, методика діагностики, мотивація.

Формування нової гуманістичної свідомості українського суспільства та його інтеграція в європейську спільноту актуалізує значущість проблеми професійної самореалізації, що є необхідним атрибутом життєдіяльності сучасної особистості. Проблема професійної самореалізації має важливе значення в процесі формування фахівців будь-якого професійного напрямку. Особливо актуальною є ця проблема для студентів педагогічних вишів, оскільки тільки вчитель, орієнтований на неперервну особистісну та професійну самореалізацію, здатен розвинути прагнення до професійного самоздійснення в учнів. Творча спрямованість професійного самоздійснення майбутніх учителів музики актуалізує значущість їх професійно-творчої самореалізації. Підвищення рівня професійно-творчої самореалізації майбутніх фахівців передбачає розробку діагностичного інструментарію, конкретизованого традиційними та інноваційними методиками.

Різні аспекти методичного забезпечення процесу професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу досліджено в роботах Є. С. Барбіної, Б. А. Бриліна, Л. В. Горюнової, А. В. Козир, Л. М. Масол, О. В. Михайличенка, Г. Ю. Ніколаї, О. М. Олексюк, О. М. Отич, Г. М. Падалки, О. Я. Ростовського, О. П. Рудницької, О. П. Щолокової. Дана публікація поширює наукові погляди сучасних дослідників та пропонує авторську методику діагностики рівня професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу.

Мета публікації: охарактеризувати комплекс методів, які дозволяють виявити рівень професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу.

Для визначення рівня професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу ми розробили критерії, рівні їх сформованості, показники, на основі яких проаналізували отримані відомості, а також методи, що сприяють реалізації виділених критеріїв. Розробка окреслених нормативів відбувалася з урахуванням специфічних особливостей досліджуваного процесу й відповідно до уявлень філософської, психолого-педагогічної та музично-педагогічної наук про єдність сфери знань, почуттів і практичної діяльності. Визначення критеріальної бази дослідження скориговано авторським розумінням сутності професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу, а також структурою

самореалізації особистості. Нами було визначено наступні критерії: інформаційно-когнітивний, рефлексивно-коригувальний, професійно-мотиваційний та творчо-діяльнісний.

У підборі комплексу методів, які дозволяють виявити рівень професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу за розробленими нами критеріями та показниками, ми виходили із системного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів до освіти й виховання майбутніх педагогів-музикантів. Керуючись ними, ми сформували діагностичний комплекс, представлений сукупністю традиційних та інноваційних психолого-педагогічних методик, розроблених вітчизняними й зарубіжними дослідниками. Складену діагностичну програму було доповнено авторськими методиками (тестами, анкетами, рольовими іграми), які дозволяють оцінити особистісно-професійні якості майбутніх фахівців, характер їхньої професійної мотивації, а також рівень самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу.

Так, методологічний інструментарій визначення рівня сформованості інформаційно-когнітивного критерію конкретизовано такими методами: аналіз, спостереження, бесіда, авторська анкета-конкретизація „Професійно-творча самореалізація – це...”. Використовуючи ці методи, ми прагнули не лише констатувати рівень пізнань майбутніх фахівців у галузі професійного самоздійснення, але й з'ясувати значимість самореалізації в процесі професійного розвитку студентів, поглибити їхні знання про сутність досліджуваного феномену, активізувати мотивацію студентів до усвідомленого професійного самоздійснення. Так, за допомогою методу аналізу, використаного в процесі вивчення навчальних планів, навчальних програм, навчально-методичної літератури зі спеціальності „Музичне мистецтво”, ми намагалися з'ясувати значимість професійної самореалізації в навчально-виховному процесі вишу, виявити рівень інформованості студентів з проблеми професійної самореалізації, дослідити наявний підхід до вивчення та здійснення професійної самореалізації у виші.

Застосований нами метод спостереження, який дозволяє вивчати сутність досліджуваного явища в природних умовах, передбачав:

- виявлення особливостей професійної самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному процесі вишу;

- фіксацію змін рівня професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики внаслідок упровадження й функціонування авторської педагогічної системи;

- активізацію рефлексії, яка сприяє науковому обґрунтуванню зафіксованих відомостей.

Метод бесіди сприяв ефективному розв'язанню таких завдань:

- з'ясування рівня знань у галузі професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики;

- визначення студентського інтересу до досліджуваної проблеми за допомогою аналізу відомостей, отриманих у відповідях на заздалегідь продуманій поставлені питання;

- обговорення доцільності впровадження системи професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховний процес вишу.

З метою визначення рівня усвідомлення майбутніми вчителями музики феномену професійно-творчої самореалізації ми розробили авторську анкету-конкретизацію „Професійно-творча самореалізація – це...”. Учасникам експерименту було запропоновано питання, давши відповіді на які, респонденти могли визначити власний рівень розуміння феномену „професійно-творча самореалізація”. За допомогою цієї анкети було передбачено: виявити критичні підходи до процесу й результату професійного самоздійснення майбутніх фахівців; визначити труднощі професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики; змодельовати методи, які активізують процес професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу. Відзначимо, що розроблений методичний комплекс не лише сприяє ефективному моніторингу рівня професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу, але й активізує творчий потенціал студентів, ініціює ефективне співробітництво викладачів і студентів, сприяє творчому навчально-професійному здійсненню всіх учасників освітньо-виховного процесу.

Для визначення рівня сформованості рефлексивно-коригувального критерію було використано тест „Двадцять тверджень про самовідношення” (М. Куна, Т. Макпартленда) [1, 365], модифікований варіант методики „Сходінки” Т. В. Дембо й С. Я. Рубінштейн [2], а також авторську ділову гру „Педагогічні ситуації”. Розроблений нами

діагностичний комплекс орієнтований на виявлення в респондентів рівня сформованості навичок рефлексії й саморегуляції, розвинення вмінь оцінювати особистісні та професійні можливості, аналізувати Я-образ, вибудовувати позитивну Я-концепцію.

Так, за допомогою тесту „Двадцять тверджень про самовідношення” ми отримали максимально достовірну інформацію про особистість респондента, його ставлення до самого себе з перспективами подальшої саморегуляції. Акцентуємо увагу на тому, що цей тест становить техніку, яка ґрунтується на застосуванні нестандартизованого самоопису з наступним контент-аналізом. Перевага використовуваної методики полягає в потенційному багатстві відтінків самоопису того, кого тестують, а також у можливості аналізувати самовідношення, виражене мовою самого суб’єкта, а не нав’язане йому мовою дослідження. Модифікація тесту передбачає 20 різних відповідей респондента на питання, звернене до самого себе: „Хто я такий?”. Регламентовані часом спонтанні відповіді респондентів записують у будь-якій послідовності, незалежно від логіки та грамотності. Реєстрованими показниками, що вимірюють рефлексивну активність за цією методикою, є кількість відповідей і кількість слів у відповіді на питання „Хто я такий?”.

Методика „Сходинки” передбачає визначення самооцінки респондентів за заданими характеристиками. Отримані відомості дозволяють констатувати рівень загального самоприйняття кожного учасника експерименту, дослідити окремі самооцінки особистості. Результати моніторингу демонструють емоційно-ціннісне ставлення індивіда до власного „Я”, що конкретизує рівень самоприйняття респондента. За допомогою цієї методики стає можливим не лише виявити самооцінку індивіда, але й порівняти її із загальним груповим показником. Доцільність використання авторської ділової гри „Педагогічні ситуації” зумовлено такими положеннями: ділова гра є спрощеним відтворенням реальної навчально-виховної ситуації; ділова гра сприяє розвитку навичок вирішувати професійно-значимі завдання, активізує рефлексивні процеси майбутніх фахівців; у ході ділової гри можлива оцінка й самооцінка особливостей розумових процесів (стратегічне, тактичне, аналітичне мислення, уміння прогнозувати ситуацію, уміння приймати рішення); рівня комунікативних навичок; особистісних якостей майбутніх педагогів-музикантів.

У контексті цілей і завдань нашого дослідження ділова гра як діагностичний метод є доволі актуальною, оскільки ініціює творчість, ініціативу студентів, активізує самостійність майбутніх фахівців у прийнятті рішень. Саме ігри з багатостороннім аналізом конкретних ситуацій дозволяють синтезувати теорію з практичним досвідом. Метою ділової гри „Педагогічні ситуації” є діагностика професійно-рефлексивних навичок студентів, аналіз їхніх особистісних і професійних позицій, визначення рівня розвитку навичок ефективної міжособистісної комунікації. Ця гра дозволяє відчути значимість „Я” студента, актуалізує особистісний потенціал майбутнього педагога-музиканта, ініціює його особистісне та професійне самоздійснення.

Діагностичний інструментарій сформованості професійно-мотиваційного критерію орієнтований на вивчення й аналіз особливостей мотивації навчально-професійної діяльності майбутніх учителів музики. Його зміст конкретизовано модифікованою методикою вивчення мотивації навчання М. І. Лук’янової та Н. В. Калініної, модифікованим тестом-питальником А. Мехрабіана в редакції М. Ш. Магомед-Емінова, а також авторською анкетною „Визначення мотивів музично-професійної діяльності”.

Оскільки мотивація становить багатогранну комплексну характеристику, її дослідження передбачає різнобічний, цілісний аналіз. Такий аналіз стає можливим у контексті методики вивчення мотивації навчання М. І. Лук’янової та Н. В. Калініної. Змістовний бік запропонованої методики відображає сутність п’ятих обґрунтованих компонентів мотивації та взаємозв’язок між ними: наявність особистісного сенсу навчання, вираження конкретних мотивів (пізнавальних і соціальних, зовнішніх і внутрішніх, прагнення до досягнення успіху й до неприпустимості невдач), цілепокладання, реалізація домінуючих мотивів у поведінці, емоційний компонент. Використовувана методика виявляє потреби студентів, актуалізує їхні інтереси, цілі, наміри, проявляє емоційний стан респондентів. Ця методика сприяє вивченню взаємозв’язку мотивації навчання, ціннісних установок студентів у процесі навчання у виші, мотивації досягнення успіху, а також прогнозує варіанти професійного розвитку майбутніх учителів музики загалом.

Оскільки основним віковим мотивом студентів є мотив досягнення, пов’язаний з прагненням досягати успіху, уникати невдач, зберігати самоповагу й самооцінку, ми вважали за доцільне вивчити мотивацію

успіху студентів. Для цього було використано модифікований тест-питальник А. Мехрабіана в редакції М. Ш. Магомед-Емінова „Вимірювання мотивації досягнень”. Цей тест призначений для діагностики двох узагальнених стійких мотивів особистості – мотиву прагнення до успіху та мотиву уникнення невдачі. При цьому оцінюють, який із цих двох мотивів у випробуваного домінує. Результати діагностики сприяють активізації процесуального боку професійної самореалізації майбутніх фахівців, виявляючи її нові можливі ресурси.

Розроблений нами варіант авторської анкети „Визначення мотивів музично-професійної діяльності” актуалізує значимість мотивів професійної діяльності майбутніх учителів музики, які ініціюють прояв і розвиток потреб, інтересів, здібностей майбутніх фахівців. Питання цієї анкети було складено з урахуванням специфіки професійної діяльності майбутніх учителів музики, особливості якої проаналізовано в попередніх розділах. Заповнені анкети дозволяють з'ясувати пізнавальні інтереси майбутніх педагогів-музикантів, виявити причини, які викликають труднощі професійної самореалізації майбутніх фахівців, а також визначити методи їх ліквідації. Ця анкета дозволяє також констатувати рівень активності студентів у формуванні, усвідомленні й досягненні цілей власної професійної діяльності.

Для визначення рівня сформованості творчо-діяльнісного критерію ми використали тест „Самооцінка творчого потенціалу особистості”, мікротвір-самохарактеристику „Я – творчий педагог”, авторську діагностичну карту „Оцінка готовності майбутнього вчителя музики до творчо орієнтованої навчально-професійної діяльності”. Метою цих методів було визначення творчого потенціалу майбутнього фахівця, конкретизованого проявом інтелектуальної й творчої ініціативи у створенні нового за допомогою колективної та індивідуальної діяльності. Тест „Самооцінка творчого потенціалу особистості” орієнтований на визначення рівня творчої свідомості респондентів, що проявляється в здатності майбутнього фахівця до активної навчально-професійної діяльності. За допомогою цього тесту визначають мотивацію респондента на творчу діяльність, констатують рівень прояву його творчого потенціалу, оцінюють сформованість навичок самостійності в досягненні результатів.

Звернення на цьому етапі дослідження до методу „мікротвір-самохарактеристика” також не є випадковим, оскільки за допомогою цього методу було не лише визначено наявність у респондентів навичок

професійного мислення та творчої уяви, але й діагностовано рівень зрілості їхніх суджень, широту кругозору, творчу позицію, а також художнє чуття майбутніх фахівців. Окрім діагностичних, цей метод виконує освітні, розвивальні, виховні функції, мотивує майбутніх фахівців до свідомої професійної діяльності, дисциплінує думку, розвиває творчу уяву, фантазію.

З метою визначення рівня готовності майбутнього вчителя музики до творчо орієнтованої навчально-професійної діяльності ми розробили діагностичну карту, характерними рисами якої є інформативність, змістовність, функціональність. Уважаємо цей метод доволі ефективним, оскільки діагностична карта розкриває проблеми, актуалізує можливості й ініціює бажання педагогів до творчої професійної самореалізації. Авторський варіант цього методу діагностики становить інструмент, який сприяє оцінці готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності за чотирма критеріями: мотиваційно-творча спрямованість особистості; креативність майбутнього педагога-музиканта; професійні здібності майбутнього педагога-музиканта до здійснення інноваційної діяльності; індивідуальні особливості особистості майбутнього педагога-музиканта. Тестування респондентів за заданими критеріями не лише відображає рівень готовності студентів до здійснення професійної діяльності, але й викриває наявні труднощі й проблеми, що перешкоджають ефективному здійсненню творчо орієнтованої навчально-професійної діяльності. Загалом розроблені нами методи реалізації виділених критеріїв сприяють діагностиці респондентів, активізують у них рефлексивні процеси, ініціюють особистісне та професійне зростання всіх учасників експерименту.

Таким чином, розроблений нами діагностичний інструментарій, конкретизований сукупністю традиційних та інноваційних психолого-педагогічних методик, сприяє визначенню рівня професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу. Використання таких авторських методик, як анкета-конкретизація „Професійно-творча самореалізація – це...”, ділова гра „Педагогічні ситуації”, діагностична карта „Оцінка готовності майбутнього вчителя музики до творчо орієнтованої навчально-професійної діяльності”, анкета „Визначення мотивів музично-професійної діяльності» сприяє ефективному оцінюванню існуючого рівня професійно-

творчої самореалізації майбутніх учителів музики в освітньо-виховному середовищі вишу, активізує процесуальний бік процесу, що досліджується.

Література

1. Бодалев А. А. Общая психодиагностика / А. А. Бодалев, В. В. Столин, В. С. Аванесов. – СПб. : Речь, 2000. – 440 с.
2. Рубинштейн С. Я. Экспериментальные методики патопсихологии / С. Я. Рубинштейн. – М. : ЭКСМО-Пресс, 1999. – 448 с. (Сер. „Мир психологии”)
3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии / Г. К. Селевко. – М. : Нар. образование, 1998. – 256 с.

МЕТОДИКА ДИАГНОСТИКИ УРОВНЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНО - ТВОРЧЕСКОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ МУЗЫКИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СРЕДЕ ВУЗА

Н. Н. Самохина

В статье представлена методика диагностики уровня профессионально-творческой самореализации будущих учителей музыки в образовательно-воспитательной среде вуза. Диагностический инструментарий конкретизирован совокупностью традиционных и инновационных психолого-педагогических методик. Охарактеризованы авторские методики, способствующие определению уровня знаний будущих специалистов в области профессиональной самореализации, оценке их личностно-профессиональных качеств, исследованию мотивации респондентов к будущей профессиональной деятельности и ее творческому осуществлению (анкета-конкретизация "Профессионально-творческая самореализация – это ...", деловая игра "Педагогические ситуации", диагностическая карта "Оценка готовности будущего учителя музыки к творчески ориентированной учебно-профессиональной деятельности", анкета "Определение мотивов музыкально-профессиональной деятельности").

Ключевые слова: профессионально - творческая самореализация, будущие учителя музыки, уровни, критерии, показатели, творчество, методика диагностики, мотивация.

THE METHODS OF DIAGNOSTICS OF THE PROFESSIONAL – AND – CREATIVE SELF – REALIZATION'S LEVELS OF THE FUTURE TACHERS OF MUSIC IN AN EDUCATIONAL SURROUNDING OF THE UNIVERSITY.

N. N. Samokhina

In this article the methods of diagnostics of the professional – and – creative self – realization`s levels of the future teachers of music in an educational surrounding of the university is presented. The diagnostic tools are concretized with the help of a complex of traditional and innovative psychological – and – pedagogical methods. The author`s methods, which are contributory for a determination of the future professional self – realization`s specialists` level, the grade of their personal – and – professional qualities, the investigating of the respondent`s motivation for their future professional work and its creative realization,

are characterized (profile-specification «Professional – and – creative self – realization is...», business game « Pedagogical situations», diagnostic card «The grade of readiness of the future teacher of music for a creatively – oriented educational work», profile «The determination of motives of musical – and – professional work»).

Key words: *professional – and – creative self – realization, the future teachers of music, levels, measures, showings, creativity, the diagnostic`s method, motivation.*

Самохіна Наталія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії, історії музики та інструментальної підготовки Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Луганськ, Україна) samohina71@mail.ru

Samokhina Nataliya Mikolayivna – is a candidate of pedagogical science, the docent of the theory, history of music and musical preparation`s cathedra of the Lugansk national university of Taras Shevchenko. samohina71@mail.ru

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор І.О. Стасhevська

Reviewer is a doctor of pedagogical science, professor the docent of the theory, history of music and musical preparation`s cathedra of the Lugansk national university of Taras Shevchenko Stashevska I.O.

УДК 37.013

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ СТУДЕНТА ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ МУЗИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ (ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ)

В.В. Сізов

У статті розглянуто психолого-педагогічні проблеми і напрями розвитку особистості студента консерваторії, роль і місце художньо-естетичного фактора у підготовці спеціаліста. Окреслюються три проблеми в підготовці студента консерваторії: проблема художньо-естетичного навчання студента; проблема більш глибокої педагогічної підготовки; проблема психології особистості студента-музиканта.

Ключові слова:*художньо-естетичне навчання, студент консерваторії, мистецтво, музична освіта.*